

Dr. Benke Magdolna

Összefoglaló

az „Összegző vizsgálat a hazai szak- és felnőttképzési kutatások és fejlesztések helyzetéről” c. kutatás eredményeiről

- I. A kutatás bemutatása
  - 1. A kutatás témáinak lehatárolása
  - 2. A kutatás főbb szempontjai
  - 3. A kutatás hipotézisei
  - 4. A kutatás módszertana
  - 5. A kutatásban résztvevők
- II. A kutatás tapasztalatai
- III. Javaslat a döntéshozók számára

I. A kutatás bemutatása

A megbízás az alábbi feladat elvégzésére szolt: „Annotált irodalomjegyzék összeállításával, adott szempontrendszer alapján összegzés készítése az utóbbi évek legfontosabb kutatási és fejlesztési eredményeiről, javaslatok megfogalmazása középtávú kutatásokra az adott témakörben”.

1. A kutatás témáinak lehatárolása

A feladat elvégzéséhez a következő összegző témakörök kijelölésére került sor a 2000 óta lebonyolított szakképzési és felnőttképzési kutatások és fejlesztések feltérképezéséhez¹

- 1. A gazdasági szerkezetváltásnak a szakképzés rendszerére gyakorolt hatása, a foglalkoztatási szint növelését segítő programok, a szakképesítések rendszere, az OKJ fejlesztése, kompetenciafejlesztés (Szabóné Dr. Berki Éva)
- 2. A szakképzés finanszírozási rendszerének, a felnőttképzés támogatási rendszerének fejlődése (szakképzési hozzájárulás, egyéni képzési számlák, ..) (Dr. Szép Zsófia)
- 3. Hátrányos helyzetű tanulói rétegek, speciális képzési célcsoportok (fogyatékosok, romák, idősek, nők, ...) tanulási esélyei, speciális képzési programjaik (Várhelyi Iván)

---

¹ Zárójelben szerepel a kutatásba bekapcsolódó szakember neve

4. Munkához kapcsolódó tanulás, gyakorlati képzés, a munkahelyi képzések alakulása, a munkavállalók képzési esélyei, átképzés, munkavállalói tanulói magatartás (Dr. Erdei Gábor)
5. Társadalmi párbeszéd a képzés szolgálatában, a szociális partnerek és a kamarák szerepe a szakképzés és a felnőttképzés fejlesztésében (Dr. Benke Magdolna)
6. A képzés regionális dimenziói, a regionális és az ágazati tervezés kapcsolata a képzés vonatkozásában, a térségi integrált szakképző központok (Dr. Benke Magdolna)
7. Módszertani kérdések: tanterv, e-learning, atipikus tanulás, előzetesen megszerzett tudás beszámítása, moduláris tananyagfejlesztés, távoktatás, formális és informális tanulás (Horváth Cz. János)
8. Az élethosszig tartó tanulás összefüggései és kihívásai, a népesség tanulási attitűdjei és tanulási esélyei (Dr. Kálmán Anikó)
9. A tanárok és a gyakorlati oktatók, a trénerok képzése (kihívások, programok) (Dr. Balogh Andrásné)

2. A kutatás főbb szempontjai

A fenti 9 összegző témában a vizsgálatok elvégzésére a következő szempontok alapján került sor, mely szempontok alapján képet kaphatunk az egyes témakörökre vonatkozóan a lezajlott kutatások jellegéről. A vizsgált kutatás:

1. fejlesztési munkához kapcsolódik vagy sem
2. eredeti, elsődleges kutatómunkát jelent vagy adatok másodfeldolgozását
3. terepmunkán ill. empirikus felmérésen nyugszik vagy irodalom feldolgozáson, ha mindkettőn, akkor milyen arányban
4. elméleti jellegű kérdéseket jár körül, vagy módszertani kérdéseket vizsgál, ha mindkettőt, milyen arányban
5. hazai szakirodalmon alapul vagy nemzetköziben, milyen arányban
6. megfogalmazódik-e benne külföldi kutatási-fejlesztési eredmények hazai adaptációjának, továbbfejlesztésének igénye, javaslata
7. a kutatás eredménye mennyiben tekinthető új eredménynek, új innovációnak
8. szerepel-e javaslat a kutatás eredményének hazai hasznosítására
9. megfogalmazódik-e a témában további kutatás igénye
10. milyen forrásból történt a kutatás finanszírozása
11. milyen szakértői háttérrel kapcsolatosak be a kutatás lebonyolításába (saját kutatói háttér, más egyetemek, főiskolák, iskolák oktatói, szociális partnerek, önkormányzat, ...)
12. a vizsgált téma mennyiben illeszkedik az európai kutatási áramlatok sodrába
13. kapcsolódott-e nemzetközi kutatási-fejlesztési együttműködéshez
14. bemutatásra, előadásra került-e hazai és nemzetközi kutatási konferencián
15. legfontosabb megállapításainak, üzeneteinek összefoglalása max. 5 sorban

3. A kutatás hipotézisei

Az egyes témacsokrokban született kutatásokról készített leírások és feldolgozások előtt, korábbi ismereteim alapján a következő hipotéziseket állítottam fel, amelyeket ellenőrizni szeretnék:

1. A fellelhető bibliográfiai adatok (publikációk) és a tényleges kutatások halmaza nem, illetve csak bizonyos mértékig fedi le egymást: nem minden publikáció mögött van kutatás, és nem minden kutatásból születik publikáció.
2. Az egyes témák előfordulásának gyakorisága a publikációk illetve a kutatások között azt jelzi, hogy
  - milyen témákban történik kutatásokra pályázati kiírás
  - milyen témákra lehet a legkönnyebben és a legbiztonságosabban pénzt szerezni
  - milyen irányultságú a kutatók személyes szakmai érdeklődése, elköteleződése
  - előfordul, hogy kutatók hosszú ideig ugyanon a témán dolgoznak („ami eddig bevált, beválik majd most is”, „nem kockáztatunk új témával”,...)
  - ennek okai: bizonytalanság, félelem az elutasítástól, a bizonytalan fogadtatástól, s attól is, hogy új témához esetleg nehezebb szakértői háttérrel találni
  - az ilyen körülmények és félelmek gátolják az innovációs tevékenységet, az új témák elfogadását és a régi témák újszerű megközelítését
  - ezért előfordul, hogy a véletlenül múlik, hogy találkoznak-e olyan összegző, határterületeket érintő művekkel, amelyek ráirányítják a figyelmet az új kérdésekre, új problémákra
  - csak kis számban találkozunk olyan kutatásokkal, amelyek a megszokott témahatárokat feszegetik, illetve kölcsönhatásban lévő témaköröket megkísérelnek összekapcsolni
  - igazán nyerő helyzetben azok a kutatások (témák, szerzők) vannak, amelyek/akik jó időbeli egyezéssel (nem túl korán, nem túl későn) kapcsolódnak kurrens EU-s témákhoz
  - a fejlettebb országokban akadályok nélkül kutatott egyes témák vizsgálata a fejletlenebb országokban, így Magyarországon is nehézséget okozhat abból kifolyólag, hogy az adott téma mögötti jelenség nálunk még nem releváns, vagy ha releváns is, nincs leírása, nem ismerjük igazán
  - a tanításhoz, módszertani fejlesztésekhez kapcsolódó témák túlsúlyban vannak a filozofikusabb, interdiszciplinárisabb, elméleti rendszerezéshez kötődő témákkal szemben

4. A kutatás módszertana

A kutatás szakirodalom elemzésen nyugszik, amit kiegészített a magadott hipotézisek ellenőrzése.

5. A kutatásban résztvevők

Az egyes témacsokrok vizsgálatát az adott terület szakértői végezték el, akik többségükben kutatók, egyetemi-főiskolai oktatók.

A kutatásban résztvevő szakemberek:

- Dr. Balogh Andrásné, egy. docens, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME)
- Dr. Benke Magdolna, kutató, NSZFI, témavezető
- Horváth Cz. János, egy. tanársegéd, BME
- Dr. Erdei Gábor, tudományos munkatárs, Debreceni Egyetem
- Dr. Kálmán Anikó, egy. docens, tanszékvezető-helyettes, BME
- Szabóné Dr. Berki Éva, egy. docens, Corvinus Egyetem
- Dr. Szép Zsófia, egy. docens, tanszékvezető, Pécsi Tudományegyetem
- Várhelyi Iván, vezető szaktanácsadó, NSZFI

II. A kutatás tapasztalatai

1. Az egyes témakörökben lezajlott kutatásokra vonatkozóan nyert tapasztalatok a kutatás főbb szempontjai szerint

A vizsgált kutatások jelentős része fejlesztési munkához kapcsolódik.

A kutatások között egyaránt találunk eredeti, elsődleges kutatómunkát és adatok másodfeldolgozását.

A kutatások között túlsúlyban vannak a terepmunkán, ill. empirikus felméréseken, és irodalom feldolgozáson nyugvó munkák.

A kutatások kisebb hányada foglalkozik elméleti jellegű kérdésekkel, többségben vannak a képzés folyamatát és a módszertani kérdéseket vizsgáló művek.

A kutatások döntően hazai szakirodalmon alapulnak, elenyésző a nemzetközi irodalom felhasználása.

Igen ritkán fogalmazódik meg külföldi kutatási-fejlesztési eredmények hazai adaptációjának, továbbfejlesztésének az igénye, javaslata.

A kutatás eredményét a szakértők a vizsgált művek kevesebb, mint felénél tekintették új eredménynek, új innovációnak.

Ritkán szerepel javaslat a kutatás eredményének hazai hasznosítására.

Kevés esetben fogalmazódik meg a témában további kutatás igénye.

Csak néhány esetben sikerült kideríteni, hogy milyen forrásból történt a kutatás finanszírozása.

A kutatói háttérrel csak ritkán sikerült felderíteni.

A vizsgált témák egy része illeszkedik az európai kutatási áramlatok sodrába.

Csak kevés témáról tudjuk, hogy kapcsolódott-e nemzetközi kutatási-fejlesztési együttműködéshez.

A kutatások egy része bemutatásra, előadásra került hazai és nemzetközi kutatási konferencián.

2. A hipotézisek értékelése

A hipotézisekben megfogalmazott állítások döntő hányadát a közreműködő szakértők megerősítették. Néhány esetben a szakértők kiegészítették a hipotézis-listát.

A hipotézisek elfogadásának mértéke megítélésem szerint függ az adott témákban megszerzett tapasztalatok mennyiségétől, ami többek között összefügg az életkorral is, illetve a kutatási témák jellegétől, attól, hogy pl. az egyes témák milyen mértékben „interdiszciplinárisak”.

A vizsgált témacsokrok többsége a tudományterületek széles körében rendelkezik társadalmi beágyazottsággal, ezen témák esetében erős visszaigazolások érkeztek a hipotézisek jogosságáról. Vannak ugyanakkor témák, amelyek elszigeteltebben, kissé „bezárkózva” működnek, ezek esetében nem olyan egyértelműek és nem oly könnyen ismerhetők fel a hipotézisekben megfogalmazott helyzetelemzések és kritikák.

És végül a témák egy részének csak érintőleges kapcsolata van a társadalmi érdekviszonyokkal. Ez a tény nem von le az ilyen témáknak a fontosságából, csupán tudnunk kell, hogy vannak – összetettségük és beágyazódásuk miatt - társadalmi, politikai összefüggéseiben „rizikós” és „rizikómentes” témák.

3. A vizsgálat tartalma

A vizsgálat eredményeinek vázolásakor két dologról van szó: egyrészt a kiválasztott és bemutatott irodalomról, másrészt a kiválasztási és bemutatási folyamatról, magáról. Az a tény, hogy az egyes témacsokrok felelősei milyen irodalmat választottak ki, jelentős hatással lehet arra, hogy milyen hangsúlyokat vélünk felfedezni az egyes témáknál.

A meritési bázis az egyes témacsokrok esetében erősen különböző volt. Meghatározott témáknál a vizsgálható és relatíve könnyen elérhető szakirodalom gazdag, míg másoknál igen szűkös. A szűkösség előfordulhat régi, elismert ám mégsem népszerű témánál (pl. a finanszírozás), új, még szokatlan kutatási témáknál (pl. a regionalitás), és olyan témáknál, amelyekről régóta tudjuk, hogy fontosak, de mégsem történik előrelépés a kutatásukban, a témák politikai színezete illetve a kapcsolódó áthallások illetve annak „veszélyérzete” miatt. (pl. szociális párbeszéd, szociális partnerség).

4. A részösszefoglalók legfontosabb üzenete

„ ... az internet, a digitalizált elektronika és a hálózatok összekötéséből adódó informatikai-technikai lehetőségek óriási motivációt jelentenek a fejlesztők számára, még nyitott kérdés, hogy a formák és technikák – technológiák pedagógiai tartalommal való feltöltése is végbemegy-e az elkövetkezőkben”. (Balogh Andrásné)

- „milyen kevés ismerettel rendelkezünk a képzők képzőinek kompetenciáiról, köztük azokról, amelyeknek meghatározó szerepük van hallgatóik kompetenciáinak kialakításában”. (Kárpáti Andreát idézi Balogh Andrásné)

- Az Európai Unióhoz való csatlakozás számos új kihívás elé állítja a magyar társadalmat. Ezek közül az egyik legjelentősebb a régióknak az uniós szerepre történő felkészülése. Az Európai Szociális Alapból illetve a Strukturális Alapokból érkező uniós pénzügyi támogatások fogadására alkalmas intézményrendszer megteremtése, ezzel párhuzamosan a hazai régiók önállóságának növekedése a csatlakozás és a csatlakozás utáni időszak egyik elengedhetetlen feladata. (Benke Magdolna)

- A régiók szerepének erősítése elképzelhetetlen anélkül, hogy több és pontosabb információval rendelkezünk a régiók humán erőforrásainak állapotáról és azok várható alakulásáról. A regionális és az ágazati tervezés kapcsolatának vizsgálata újszerű módon kapcsol össze két dimenziót, mindezt a régiók és a kistérségek szintjére vonatkoztatva, ezáltal olyan jelenségekre és problémákra hívja fel a figyelmet, amelyek a hagyományos megközelítésből nem érzékelhetők. (Benke Magdolna)

- Az EU csatlakozásra való felkészülés idején már komoly szerepet játszó nemzeti fejlesztési tervek készítése, azóta pedig a különböző néven futó, de a nemzeti fejlesztési tervek sorát követő tervezési dokumentumok készítése mind azt a célt szolgálják, hogy az egyes fejlesztési döntések előtt az érintetteknek minél szélesebb körét szólítsák meg, ők minél érdemibb módon tudják kinyilvánítani és képviselni az érdekeiket, s legyenek csatornák arra, hogy ezeket az érdekeket ütköztessék, harmonizálják a tervezési folyamat során. (Benke Magdolna)

- A szociális partnerség téma magyarországi vonatkozásában a legfőbb tanulság nem abban rejlik, hogy feltétlenül átvehető külföldi gyakorlati példák után kutassunk. A hazai viszonyok szempontjából a legfőbb tanulságot sokkal inkább a szociális partnerség, a szociális párbeszéd változásának, fejlődési irányainak illetve általában a témával kapcsolatban tapasztalt szemléletnek, a problémalátásnak, a problémafelvetésnek, a témáról való gondolkodás módjának a megismerése jelentheti. (Benke Magdolna)

- A napjainkat erőteljesen befolyásoló globalizáció hatásai, a gazdasági versenyképesség megtartása, fejlesztése az iskoláztatást, ennek részeként a szakképzést, a felsőoktatást, és a felnőttképzést is, a fenntartható fejlődés „szolgálatába” állítja – ez paradigmaváltást, új szemléletmódot követel a humán erőforrás fejlesztés, képzés formális, nem formális és informális lehetőségeinek egész életen át tartó biztosításában. (Berki Éva)

- A kompetencia alapú fejlesztés, képzés témakörébe tartozó kutatási eredmények, publikációk ismeretében megválaszolendő kérdéseknek tekinthetők a következők:

- kijelölhető-e az „iskoláztatási kompetencia” határai a kulcsfontosságú kompetenciák fejlesztésében, külön-külön kezelve a tanköteles tanulókat és a felnőtteket,

- vállalható-e annak kimondása, hogy a kulcsfontosságú kompetenciák köréből melyek azok, amelyekre történő felkészítést lehet és kell elsődlegesen az iskolarendszerű szakképzésbe beépíteni, melyek azok, amelyek fejlesztését az iskolarendszerű szakképzés a legjobb szándéka ellenére sem tud biztosítani,

- a munkavégzési kompetenciák hangsúlyosabb fejlesztése érdekében milyen változtatásokra van szükség a tanítás-tanulás módszereiben, ennek előterében a kompetencia alapú tanárképzés, és tanártovábbképzés, felnőttképzés rendszerében,

- lehetséges-e és milyen mértékig bevonni a potenciális munkaadókat annak további vizsgálatába, hogy a modul-rendszerű szakképzés ténylegesen kidolgozott tartalma mennyiben szolgálja a munkavégzési kompetenciák fejlesztését (a kulcskompetenciák köréből kiemelten a szociális készség és tanulási kompetenciát). (Berki Éva)

- A 'lifelong learning' fogalom kialakulásának egyik fő pillére a felnőttoktatás, felnőttképzés. Ezen belül a legfontosabb katalizátorok a nem formális és informális tanulási formák, amelyek domináns mértékben a munka világában, munkahelyi környezetben valósulnak meg. Vagyis a megszerezhető tudás egyre inkább nem csak az iskolarendszertől, hanem a munka

világából eredeztethető, és nem csak formális keretek között, hanem egyre növekvő mértékben nem formális és informális módon valósul meg.

Látható tehát, hogy a munkahelyi képzés, tanulás területe kapcsán számos, eltérő érdekeltség fogalmazódik meg. Miközben ez a heterogenitás jelentős problémákat okoz az eredmények szintetizálásában, modellalkotó tevékenységben, addig ez a helyzet másfelől termékeny hatással lehet a témát kutató szakemberek tevékenységére. (Erdei Gábor)

- Az elmúlt időszak kutatásait elemezve az találjuk, hogy elsősorban a vizsgálható folyamatok számszerűsítése, statisztikai adatok elemzésének elsődlegessége a jellemző. Ezen túllépve célszerű összetettebb problémákat, magasabb szintű, részletesebb elemzéseket is elvégezni. Komoly problémát okoz, a terület kutatásának diverzifikációja. A különböző szinteken megjelenő tanulások elemzése, illetve ezek összevetése problémákat okoz. A mikro-szintű elemzésekben a szervezet szociológiai megközelítések dominánsak: tanulószervezet értelmezés, képzési hatékonyság vizsgálat, motivációk elemzése. Ezzel szemben a mezo- és makro-szintű elemzések kapcsán fontosabbá válnának a számszerűsíthető adatok, valamint ezek összehasonlíthatósága. Problémát okoz a kutatásokban használt fogalmak, definíciók eltérő értelmezése, valamint magának a jelenségnek (tanulás) gyors fogalmi változása, illetve gazdagodása. Vagyis a kutatások hagyományos módszerei nem biztos, hogy pontos képet tudnak adni a valóságban folyó eseményekről. Ennek következtében jelentős eltérések lehetnek az elvileg azonos céllal, módszerrel, célcsoporttal, meghatározott kutatások esetében is. (Erdei Gábor)

- Egyik oldalon a megjelent kutatások bemutatják azokat a jó gyakorlatokat, amelyek azokban az országokban, ahol már az innovációs folyamatok elindultak, sőt eredmények is vannak a lifelong learning és az oktatási szerkezet átalakításában, s így törvényszerű és szükséges ezeknek a tapasztalatoknak a megismerése, adaptív leírása és elemzése. A valódi kihívás ezek rendszerbe való elhelyezése és a hazai struktúrába való illesztése meglehetősen nagy feladat, esetenként túl nagy.... Mind az infrastruktúra, mind a technológia és a társadalom, nyitottsága, fogadókészsége és felkészítése különböző, országonként eltérő... A változásra való felkészítés és felkészülés is differenciált, ezért nem lehet a máshol jól bevált módszereket adaptálás, elemzés nélkül alkalmazni, hiszen még a fejlett országokban folyó gyakorlat is különbözőképpen működik az eltérő körülményeik között. Jó néhány kérdés még csak a megfogalmazás szintjén jelentkezik a kutatásokban, pl. hogy a képzési helyettesítés rendszerének magvalósíthatósága mennyire időszerű és reális a mai magyar társadalomra nézve. (Kálmán Anikó)

- A szakképzéssel kapcsolatos felnőttoktatás kutatása során az is figyelemreméltó körülmény, hogy sok multinacionális cég a hazánkba telepített gazdasági egységekkel együtt a saját szervezeti kultúráját, módszereit, ezzel együtt a képzési politikáját is alkalmazza. Ezekben a cégekben az e-learning, a távoktatás a továbbképzés már elfogadott és alkalmazott formaként funkcionálnak. Célszerű lenne tehát a kutatásokat jobban a kis- és középvállalatok felé összpontosítani. (Kálmán Anikó)

- Az oktatás, képzés finanszírozásával, állami támogatásával foglalkozó kutatások, publikációk száma nemzetközi és hazai vonatkozásban egyaránt igen csekély. Magyarországon ezt a témakört inkább pénzügyi, technikai jellegű kérdéskörnek tekintik, s a felső irányítás a stratégiák készítésénél, vagy a jogszabályalkotásnál sem igénylik kutatók, az oktatás gazdasági kérdéseivel foglalkozó szakemberek munkáját. A szakmai tartalom, a

szakmai hatékonyság viszont igen szoros összefüggésben áll a támogatási rendszerekkel. A támogatási rendszer a szakmapolitika legfontosabb érvényesítő eszköze, a fejlesztési prioritások megvalósításának kulcskérdése az elosztási rendszer, ma már az államháztartáson kívül az európai források szerepével kiegészülve. Tudatosulnia kell, hogy a humán szféra tervezésénél már nem a létszámparamétereken nyugvó, mennyiségi megközelítés, hanem a hatékonyság a döntő szempont. Ez pedig az oktatás, képzés gazdasági, gazdaságossági megközelítését új, meghatározó szemléletre kényszeríti. Ezen a területen valóban paradigmaváltásra van szükség. (Szép Zsófia)

- A tanulás, az oktatás, vagyis ennek eredménye, a tudás olyan gazdasági tényezővé vált, amely a hagyományos tudományágakat új dimenziókkal, új érdek-, értékrendszerekkel egészíti ki. Ez a megközelítés ma még elsősorban csak a nemzetközi szakirodalomban jelenik meg, holott a kérdés minden piacgazdaságban releváns. A piac jellemzői, a tudásra vonatkozó keresleti és kínálati folyamatok gazdasági hatása Magyarországon sem most tudatosult, hanem már jóval a rendszerváltás előtt. Az oktatás, képzés finanszírozási rendszerének kutatása mindenképpen interdiszciplináris kérdés és feladat. A kérdés pedig ott kezdődik, hogy a szakképzés-fejlesztés például milyen arányban a neveléstudomány és milyen arányban a közgazdaságtudomány része. (Szép Zsófia)

- Nyilvánvaló, hogy egy olyan országban, amely jelenleg súlyos gazdasági problémákkal küzd, politikailag erősen megosztott, nem kiemelten elsődleges szempont a hátrányos helyzetűek körülményeink javítása. Az összlakosság megítélése a szociális juttatások bizonyos rétegek helyzetének javításra szolgáló emelt mértékéről rendkívül negatív. Azok az emberek, akik úgy élik meg saját helyzetüket és lehetőségeiket, hogy ők egész életükben becsületesen dolgoztak, adót és más közterheket fizettek, mégsem kapnak lakást, ingyenes képzést, különleges segítséget az államtól, ellentétben más csoportokkal, nem azonosulnak mások ún. felemelkedést, felzárkóztatást célzó törekvéseivel. Romló gazdasági viszonyok között fokozottan fordulnak a veszteséget érzékelő tömegek a társadalmi kisebbségek ellen, bennük vélik felfedezni a nehézségek legfőbb okozóit. A politika viszonya a hátrányos helyzetű csoportokhoz kampányszerű. Egyes pártok, politikai tényezők alkalomadtán megpróbálják elnyerni bizonyos társadalmi rétegek szimpátiáját. (Várhelyi Iván)

- Nyilvánvalóvá kellene tenni, hogy az ország nemzeti felemelkedésnek egyik legfontosabb kiindulási alapja a hátrányos helyzetű rétegek helyzetének javítása. Addig, amíg nem kap kellő hangsúlyt széles tömegek tudatában ez a tény, az egyén és a szűk közösség érdeke sokkal közvetlenebb eléréendő cél a társadalom tagjai számára. Sokkal aggasztóbb, hogy az egyén érdeke mások érdekinek rovására teljesedik ki. (Várhelyi Iván)

- A tanítás-tanulás folyamata igen nagy múltra tekint vissza az emberiség történetében, amely az emberiséggel együtt változik, jobb esetben fejlődik. Minden korban a társadalomban közmegegyezés születik az általánosan elfogadott tudásátadási viszonyokról. Ezek a hagyományos tanulási-tanítási formák, amelyeket széles körben alkalmaznak. Értelemszerűen újszerű, nem-hagyományos, atipikus tanulási forma az, ahol az eddigiektől eltérő megoldásokkal, várhatóan nagyobb hatékonysággal folytatható tovább az oktatási tevékenység. A kísérletezések, próbálkozások eredményeként az életképes újítások szintén elterjednek, atipikusból tipikussá, hagyományossá válnak, helyet adnak a későbbi újításoknak. Az "atipikus tanulás" tehát gyűjtőfogalom. (Horváth Cz. János)

- A tanulás-tanítás folyamatát a társadalom bizonyos mértékig felügyeli, megszabja. Ugyanakkor egyéni szinten is megjelennek sajátos igények az oktatással kapcsolatban. A

társadalom által irányított merev oktatási viszony (formális tanulás) intézményi rendszer (iskolák) kialakítását eredményezte. Az intézményi rendszerhez tartozik a tanterv is, mint szakmai és igazgatási eszköz. Ezzel a közösség számára biztosítható a megfelelő felkészültségű szakember a kívánt mennyiségben. Más kérdés, hogy ez a folyamat mennyire felel meg az adott képzésben résztvevők igényeinek. Egy sokkal kötetlenebb, de az ő elvárásait jobban figyelembe vevő oktatási viszony az iskolarendszeren kívüli (nem-formális) tanítás-tanulás. Itt már nem társadalmi felügyelet alatt zajlik a képzés, de szervezett formában. (Horváth Cz. János)

5. A részösszefoglalók tartalmi áttekintése

A részösszefoglalók áttekintése során a következő kérdésekre keressük a választ:

- a. A részösszefoglalók mennyire koncentráltak a bemutatott kutatási anyagokra, és mennyire mutattak azokon túl?
- b. Mennyire voltak kritikusak a részösszefoglalók a vizsgált témakör helyzetét illetően?
- c. Nyújtanak-e a részösszefoglalók újat azokhoz az ismeretekhez képest, amelyeket idáig már ismertünk?
- d. Melyek a részösszefoglalók legfontosabb üzenetei?

Megállapíthatjuk, hogy a kutatási részösszefoglalók túlmutatnak a kiemelt irodalom bemutatásán, eléggé kritikus hangvételűek, és többségében olyan új ismereteket tartalmaznak, amelyek meghaladják eddigi tudásunkat.

Az egyes részösszefoglalók üzeneteiből levonható következtetések értékelésekor azt vizsgáljuk, hogy:

- e. Mennyire volt „statikus” a bemutatott irodalom?
- f. A bemutatásra kerülő irodalom témaválasztásai mennyire érzékeltetik a témacsokor összetettségét, komplexitását?
- g. Mennyire koncentrált a bemutatásra kerülő irodalom a változás folyamatára, illetve a témacsokorhoz kapcsolódó kihívásokra?

A bemutatott irodalom az esetek többségében került a téma statikus jellegét. Az irodalomválasztás során próbáltuk minél teljesebb komplexitásában bemutatni az egyes témacsokrokat. A részösszefoglalók többségükben megkísérelték ráirányítani a figyelmet a változás és az új kihívások által diktált követelményekre.

III. Javaslat a döntéshozók számára

A részösszefoglalók tartalmi üzeneteinek értékelése nyomán kerül sor a témákkal kapcsolatban további következtetések levonására és a jövőre vonatkozó javaslatok megfogalmazására.

A kutatási eredmények alapján a következő javaslatokat tesszük a döntéshozók felé:

- Lehetőség szerint kerüljön sor a kutatható témák körének bővülésére, ebben erősebben kerüljön figyelembe-vételre a nemzetközi kutatási pályázati kiírások tapasztalata
- Legyen ösztönző új témákkal foglalkozni a kutatások során
- Az új témáktól való félelem, a bizonytalanság kevésbé legyen meghatározó a jövőbeni témaválasztáskor
- Erősödjön az innovációs tevékenység, az új témák elfogadása és a régi témák újszerű megközelítése
- Legyenek ösztönözve az új kutatási kérdések, az új problémák vizsgálata
- Legyen ösztönözve a kölcsönhatásban lévő témakörök összekapcsolása
- Figyeljünk erősebben a fejlettebb országokban kutatott egyes témák vizsgálatára, amelyek a fejletlenebb országokban, így Magyarországon még nehézséget okozhatnak abból kifolyólag, hogy az adott téma mögötti jelenség nálunk még nem releváns, vagy ha releváns is, nincs leírása, nem ismerjük igazán
- Kerüljük el a tanításhoz, módszertani fejlesztésekhez kapcsolódó témák túlsúlyát a filozofikusabb, interdiszciplinárisabb, elméleti rendszerezéshez kötődő témákkal szemben.